

OIKEUDENMUKAINEN EKOLOGINEN SIIRTYMÄ – ENERGIAOHJELMA

Johdanto.....	2
1. Toimenpide-ehdotukset.....	2
1.1 Energiantuotannossa käytettävien fossiilisten polttoaineiden verotuksen sitominen hintatason nousuun (indeksoimalla).....	2
1.2 Päästöttömän energiantuotannon demonstraatiohankkeet.....	3
1.3 Luvituksen ja kaavoituksen pullonkaulojen poistaminen	4
1.4 Rakennusten energiatehokkuuden parantaminen	5
2. Toimenpiteiden oikeudenmukaisuuden varmistaminen	6
2.1 Kotitalouksiin kohdistuva energian hinnan nousu	6
2.2 Työpaikkojen väheneminen tai siirtyminen toisaalle	7
2.3 Energian hinnan nousun välilliset kustannusvaikutukset.....	7
2.4 Kotitalouksien investointitarpeet.....	8
2.5 Uusiutuvan energian lisäämisen paikalliset ympäristö- ja ihmisoikeusvaikutukset	9

Johdanto

Energiateollisuus aiheuttaa noin 28 prosenttia Suomen kansallisista kasvihuonekaasupäästöistä¹. Sen päästöjä voidaan vähentää sekä siirtymällä puhtaampaan energiantuotantoon että vähentämällä tai tehostamalla kulutusta. Koska energia on sekä tärkeä edellytys taloudelliselle toiminnalle ja kotitalouksien hyvinvoinnille että monille myös merkittävä kuluerä, on sekä tuotantoon että kulutukseen puuttuvilla toimilla vaikutuksia ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuuteen.

Tässä ohjelmassa esitellään toimia, jotka nopeuttavat siirtymää puhtaaseen energiantuotantoon ja energiatehokkaaseen kulutukseen, sekä toimia, jotka auttavat varmistamaan, että tämä siirtymä voidaan kokea oikeudenmukaiseksi.

Tuotantopuolen toimet koskevat paitsi polttamiseen perustuvan energiantuotannon päästöhinnon kiristämistä myös puhtaan energiantuotannon edellytysten parantamista. Kulutuspuolella nostetaan esiin nykyisen rakennuskannan energiatehokkuustoimien vauhdittaminen. Näiden lisäksi voi olla perusteltua selvittää myös toimia, joilla voidaan lisätä energiankulutuksen kulutusjoustoja niin teollisuudessa, kotitalouksissa kuin myös muussa kulutuksessa.

Energiapolitiikan oikeudenmukaisuuden huomioivina toimina esitetään nousevien energiakustannusten kompensoimista kansalaisille tuloeroja kasvattamatta, energiaköyhyyden seurantaan, tukia ja koulutusta sekä lainsäädäntöä, joilla puututaan uuteen teknologiaan liittyvien materiaalitarpeiden mahdollisiin haittoihin muualla maailmassa.

1. Toimenpide-ehdotukset

1.1 Energiantuotannossa käytettävien fossiilisten polttoaineiden verotuksen sitominen hintatason nousuun (indeksoimalla)

Varsinkin inflaation kiihdyttyä tulisi energiantuotannossa käytettävien valmisteverojen taso sitoa yleisen hintatason nousuun, jottei verotuksen reaalin tasoa laske. Nämä valmisteverot on säädetty euroissa energiayksikköä tai polttoainemäärää kohti, joten – toisin kuin esimerkiksi tiettyyn prosenttiosuuteen sidotut arvonlisä-, yhteisö- tai ansiotulovero – ne eivät seuraa hintatason muutoksia, käytettävissä olevia tuloja tai muuta muutosta rahan arvossa.

¹ Tilastokeskus, 2022, Kasvihuonekaasupäästöt vuonna 2021 pienessä nousussa, <https://stat.fi/julkaisu/cktf0i203azm0a-519to5exzc> (viitattu 9.2.2023)

Esimerkiksi energiaverotusta vuonna 2020 pohtinut työryhmä muistutti, että siten inflaation aikana energiaverotuksen taso reaalisesti laskee: kuten myös osuus valtion budjetissa². Energiaverot ovat merkittävä tulonlähde valtiolle, esimerkiksi vuonna 2020 ne tuottivat 4,5 miljardia euroa³. Uudistuksen suunnittelussa on huomioitava, että EU:n tuleva energiaverodirektiivin uudistus voi kaventaa kansallista liikkumavaraa tässä asiassa⁴.

Esitys: Energiantuotannossa käytettävien fossiilisten polttoaineiden verotuksen sitominen indeksiin.

Tavoitellut vaikutukset: Säilyttää hiilidioksidipäästöjä aiheuttavien polttoaineiden hintaohjaus ennallaan inflaatiosta riippumatta, ja siten ohjata energiantuotantoa polttoon perustumattomiin ratkaisuihin.

Huomioitavia vaikutuksia oikeudenmukaisuuden näkökulmasta: Voimistaa fossiilisen energian hinnan nousua varsinkin korkean inflaation aikana, mikä edellyttää tuloerojen kasvua ehkäisevää kompensatiota (ks. 2.1). Vauhdittaa irtautumista lämmitysöljystä, mikä voi aiheuttaa ongelmia kotitalouksille, joilla ei ole valmiutta investoida puhtaisiin energialähteisiin (ks. 2.4). Vaikuttaa fossiilista energiaa käyttävien yritysten kilpailukykyyn ja sitä kautta työllisyyteen (ks. 2.2 ja 2.3).

1.2 Päästöttömän energiantuotannon demonstraatiohankkeet

Varautumisen ministerityöryhmässä sovittiin keväällä 2022 fossiilisia korvaavan teknologian kehittämiseen ja kaupallistamiseen suunnattavasta lisärahoituksesta vuosille 2022–2023⁵. Tukea ohjataan muun muassa kaukolämmön ja pienteollisuuden sähköistämiseen, maakaasusta riippumattomaan vetytalouteen ja kotimaisiin akkuarvoketjuihin. Energiajärjestelmän demonstraatiohankkeiden tukemista ovat esittäneet muun muassa Energiateollisuus vuoden 2020 vähähiilisyystiekartassa⁶ ja Sitra vuonna 2022 vastauksena energiakriisiin⁷.

2 Valtiovarainministeriö, 2020, Energiaverotuksen uudistamista selvittävän työryhmän raportti ehdotukseksi hallitusohjelman kirjausten ja tavoitteiden toteuttamisesta sekä energiaverotuksen muusta kehittämisestä, s. 148, saatavilla osoitteessa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162425/VM_2020_62.pdf?sequence=4&isAllowed=y

3 Ks. esim. <https://vm.fi/energiaverotus>

4 Ks. esim. <https://www.consilium.europa.eu/fi/infographics/fit-for-55-energy-taxation/>

5 Ks. https://vm.fi/documents/10623/101263033/Energian+saatavuuden+varmistaminen+ja+vihre%C3%A4+siirtym%C3%A4_Varautumisen+ministerity%C3%B6ryhm%C3%A4+7.4.2022.pdf/1d5a9ffc-644d-538e-f003-b22024e28aa7/Energian+saatavuuden+varmistaminen+ja+vihre%C3%A4+siirtym%C3%A4_Varautumisen+ministerity%C3%B6ryhm%C3%A4+7.4.2022.pdf?t=1649324058475

6 Energiateollisuus, 2020, Energia-alan vähähiilisyystiekartta, s. 12, saatavilla osoitteessa: https://energia.fi/files/4946/Energia-alan_vahahiilisyystiekartta_2020.pdf

7 Sitra, 2022, Energiakriisin kynnyksellä – mitä voimme oppia menneestä?, s. 16, saatavilla osoitteessa: <https://media.sitra.fi/2022/03/24140826/sitra-vastauksia-energiakriisiin-mita-voimme-oppia-menneesta.pdf>

Esitys: Jatketaan päästöttömän energiantuotannon uusien ratkaisujen demonstraatiotukea läpi hallituskauden 2023–2027. Tukien kohdentamisesta päätetään vuosittain, jotta varmistetaan ohjautuminen sinne, missä rahoituksella suurin vaikutus.

Tavoitellut vaikutukset: Vauhdittaa siirtymää päästöttömään energiantuotantoon.

Huomioitavia vaikutuksia oikeudenmukaisuuden näkökulmasta: Aiheuttaa kustannuksia yhteiskunnalle, jotka pitää kattaa veroin, lainoin tai leikkauksin, mutta pidemmällä aikavälillä hankkeet voivat vahvistaa taloutta muun muassa viennin lisääntymisen kautta. Kehityshankkeiden onnistuessa syntyy lisää työpaikkoja, mikä muuttaa samalla myös koulutustarpeita (ks. 2.2). Joidenkin uusien teknologioiden vaatimien kaivannaisten tuotannon kasvulla voi olla kielteisiä ihmisoikeus- ja luontovaikutuksia, mikäli tuotantoa ei tehdä vastuullisesti (ks. 2.5).

1.3 Luvituksen ja kaavoituksen pullonkaulojen poistaminen

Lupamenettelyjen hitaus on tunnistettu yhdeksi puhtaan energian investointien hidasteeksi. Kehysriihessä keväällä 2022 päätettiin vauhdittaa vihreän siirtymän investointien lupamenettelyjä vuosina 2022–2026⁸. Ratkaisuun sisältyy muun muassa aluehallintoviranomaisen lupakäsittelyn enimmäiskeston rajaaminen 12 kuukauteen ja valitusten käsittelyn priorisointi hallinto-oikeuksissa. Lupaprosessien nopeuttamiseksi on ehdotettu myös muun muassa valtakunnallista lupavirastoa⁹ tai poikkihallinnollista sähköistä asiointijärjestelmää¹⁰. Lupaprosesseja on perusteltua tarkastella pelkää energiantuotantoa laajemmin myös osana muun vihreän teollisuuden edistämistä.

Suurena yksittäisenä haasteena on puolustusvoimien valvontatarpeesta aiheutuvat rajoitukset tuulivoiman lisäämiselle Itä-Suomessa. On arvioitu, että tuulivoiman lisäämisen mahdollistava tutkajärjestelmän uusiminen maksaisi 200 miljoonaa euroa¹¹

Esitys: Jatketaan työtä, jossa tunnistetaan ja poistetaan hallinnolliset esteet päästöttömän energiantuotannon ja muun vihreän teollisuuden mittavalta ja pitkäjänteiseltä lisäämiseltä. Lisäksi jatketaan aktiivisesti ratkaisujen etsimistä itärajan tutkakysymyksen ratkaisemiseksi.

8 Valtioneuvoston kanslia, 2022, Hallituksen neuvottelu julkisen talouden suunnitelmasta 5.4.2022: Pöytäkirjamerkinnot, s. 5–6, saatavilla osoitteessa: <https://vnk.fi/documents/10616/115942890/Hallituksen+neuvottelu+julkisentalouden+suunnitelmasta+05042022+p%C3%B6yt%C3%A4kirjamerkinnot%205.4.2022.pdf/38c0b766-c745-0d18-4646-f75e3c342803?open=1&openFrom=115942890>; Valtioneuvosto, 2022, Vihreän siirtymän investointeja vauhditetaan etusijamenettelyllä, <https://valtioneuvosto.fi/-/1410903/vihrean-siirtymän-investointeja-vauhditetaan-etusijamenettelyllä> (viitattu 4.1.2023)

9 Helsingin Sanomat, 2022, Ministeri Emma Kari ehdottaa Suomeen uutta virastoa – tarkoitus saada vihreät hankkeet lupajonon kärkeen, <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008705454.html> (viitattu 20.10.2022)

10 Energiateollisuus, 2020, Energia-alan vähähiilisyystiekartta, s. 8–19, saatavilla osoitteessa: https://energia.fi/files/4946/Energia-alan_vahahiilisyystiekartta_2020.pdf

11 Ympäristöministeriö, 2020, Kestävä elvytys kohti koronaviruksesta toipuvaa, menestyvää ja ekologisesti kestävää Suomea, s. 89, saatavilla osoitteessa: https://ym.fi/documents/1410903/33891761/kestava_elvytys_loppuraportti-2110.pdf/c8edf006-334f-ecd9-5364-9d55720823fe/kestava_elvytys_loppuraportti-2110.pdf?t=1603343569943

Tavoitellut vaikutukset: Puhtaan energiantuotannon ja vihreän siirtymän teollisuuden lupaprosessien nopeuttaminen ja investointien lisääntyminen.

Huomioitavia vaikutuksia oikeudenmukaisuuden näkökulmasta: Uusiutuvan energian tuotannon lisäämisellä voi olla vaikutuksia paikalliseen ympäristöön tai ihmisoikeuksiin (ks. 2.5). Lupaprosessien sujuvoittaminen edellyttää lisäresursseja ammattitaitoiseen lupakäsittelyyn, ja aiheuttaa kustannuksia yhteiskunnalle, jotka pitää kattaa veroin, lainoin tai leikkauksin. Pidemmällä aikavälillä uudistuksilla on liiketoimintaa ja siten myös valtiontaloutta tukevaa vaikutusta. Kuntatalouteen investoinnit tuovat verotuloja.

1.4 Rakennusten energiatehokkuuden parantaminen

Rakennusten energiantarve on merkittävä päästöjen lähde. On arvioitu, että koko rakennuskannan energiankulutus voitaisiin puolittaa nykyiseen rakennuskantaan kohdistuvilla toimilla kuten korjausrakentamisella ja kunnossapidolla. Vaikka öljylämmityksen käyttö on laskenut jo pitkään, aiheutuu öljylämmityksestä yhä noin 40 prosenttia omakoti- ja paritalojen päästöistä.¹²

Osana EU:n Fit for 55 -ilmastopakettia uusien rakennusten tulisi olla nollapäästöisiä vuodesta 2030 lähtien, mutta nykyisiltä rakennuksilta edellytetään asteittaisia parannuksia ja täyttää nollapäästöisyyttä vasta 2050¹³. Koska rakennuskannasta uusiutuu vuosittain vain yksi prosentti, on muun muassa kansallinen ilmastopaneeli katsonut, että ”energiaparakukset olemassa olevaan rakennuskantaan ovat tärkeä osa energiatehokkuuden edistämistä”¹⁴. Ilmastopaneeli arvioi toimien päästövaikutuksia vuonna 2020, kun se suositteli öljylämmityksen lopettamista ja energiatehokkuuden parantamista pandemiaan vastaavan vihreän elvytyksen toimina¹⁵.

Esitys: Valmistellaan ja käynnistetään investointiohjelma olemassa olevien rakennusten lämmitys- ja energiatehokkuusremonttien vauhdittamiseksi.

Tavoitellut vaikutukset: Rakennuskannan tarvitseman energian kysyntä laskee, mikä vähentää fossiilisten polttoaineiden käyttöä suoraan (kiinteistökohtainen öljylämmitys) että välillisesti (kaukolämmön ja sähkön kysynnän väheneminen). Energiankulutusta vähentämällä vähennetään myös energiatuotannon vaatimia materiaalisia resurssitarpeita kuten mineraalien tarvetta ja ehkäistään siten luontokatoa ja arvoketjujen päästöjä.

12 Gaia, 2022, Vähähiilinen rakennettu ympäristö – katsaus toimialan nykytilanteesta, s. 35, saatavilla osoitteessa: https://kirahub.org/wp-content/uploads/2022/10/Gaia_kirailmasto_raportti.pdf

13 Valtioneuvosto, 2021, Komissio täydentää EU:n ilmastopakettia – rakennusten energiatehokkuutta parannetaan laajalla keinovalikoimalla, <https://valtioneuvosto.fi/-/1410903/komissio-taydentaa-eu-n-ilmastopakettia-rakennusten-energiatehokkuutta-parannetaan-laajalla-keinovalikoimalla> (viitattu 3.1.2023)

14 Ilmastopaneeli, 2022, Ilmastopaneelin lausunto kansallisen ilmasto- ja energiatehokkuuden luonnoksesta, s. 2, saatavilla osoitteessa: https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2022/05/Asiantuntijalausunto_VN_11385_2020_Ilmas-to-ja-energiastrategian-luonnos_170522.pdf

15 Ilmastopaneeli, 2020, Vihreä elvytys: tiivistelmä, saatavilla osoitteessa: https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2020/09/ilmastopaneeli_vihrea-elvytys_tiivistelma.pdf

Huomioitavia vaikutuksia oikeudenmukaisuuden näkökulmasta: Investointien tukeminen aiheuttaa kustannuksia yhteiskunnalle, jotka pitää kattaa veroin, lainoin tai leikkauksin. Energiaremontit lisäävät työpaikkoja, ja uusiin energiamuotoihin siirtyminen muuttaa koulutustarpeita (ks. 2.2). Uusien teknologioiden vaatimien kaivannaisten tuotannon kasvulla voi olla kielteisiä ihmisoikeus- ja luontovaikutuksia, mikäli niiden tuotantoa ei tehdä vastuullisesti (ks. 2.5).

2. Toimenpiteiden oikeudenmukaisuuden varmistaminen

2.1 Kotitalouksiin kohdistuva energian hinnan nousu

Sähkön, kaukolämmön tai lämmityspolttoaineiden hankinta aiheuttaa kustannuksia kotitalouksille. Näiden tuotteiden hinta voi nousta ilmastopolitiikan seurauksena esimerkiksi sähkön ja kaukolämmön tuotantoon tehtävien investointien, sähkön lisääntyvän kysynnän tai lämmityspolttoaineiden veronkorotusten myötä. Koska energian käyttö on välttämätöntä ja siitä aiheutuvat kustannukset voivat olla suuria, on ilmastopolitiikassa pidettävä huolta, etteivät kustannukset kasva kohtuuttomiksi tai kasvata tuloeroja. Jos kotitaloudella ei ole varaa tarvitsemaansa energiaan, puhutaan niin sanotusta energiaköyhyydestä. Ilmastopaneelin on esittänyt energiaköyhyyden indikaattoripohjainen seuranta ja erityisen huomion kiinnittämistä haavoittuviin ryhmiin.¹⁶

Hintojen nousua vastaan voidaan taistella monin eri keinoin. Esimerkiksi tuetut remontit, joissa energiatehokkuutta parannetaan tai siirrytään kestäviin lämmitysmuotoihin (ks. 1.4), voivat auttaa vähentämään energian kulutusta ja siten torjua nousevien hintojen vaikutusta. Varsinkin siinä tapauksessa, että kustannukset nousevat uusien tai olemassa olevien energiaverojen tai muiden päästömaksujen seurauksena, voi olla perusteltua palauttaa tätä tuloa kotitalouksille esimerkiksi tasasuuruusena hiiliosinkona. Päästöperusteistaisten verojen tuoton kohdalla on syytä huomioida, että kun päästöt veron tavoitteen mukaisesti vähenevät, ennen pitkää myös verotuotot pienenevät¹⁷. Tästä syystä päästöverojen tuoton palauttaminen on perusteltua tehdä väliaikaiseksi tarkoitettulla instrumentilla.

Esitys: Otetaan käyttöön hiiliosinko tai muu vastaava väliaikainen instrumentti, jolla voidaan palauttaa kiristyvien energia- ja päästöverojen tuottoja kansalaisille ilman, että tuloerot kasvavat. Lisäksi asetetaan indikaattorit energiaköyhyyden seuraamiseksi (ks. myös kohta 2.4).

¹⁶ Ilmastopaneeli, 2021, Sähköistyvän yhteiskunnan ja energiamurroksen vaikutukset sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, saatavilla osoitteessa: <https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2021/10/ilmastopaneelin-raportti-3-2021-sahkoistyvan-yhteiskunnan-vaikutukset-oikeudenmukaisuuteen.pdf>

¹⁷ Valtiovarainministeriö, 2020, Energiaverotuksen uudistamista selvittävän työryhmän raportti ehdotukseksi hallitusohjelman kirjausten ja tavoitteiden toteuttamisesta sekä energiaverotuksen muusta kehittämisestä, s. 148, saatavilla osoitteessa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162425/VM_2020_62.pdf?sequence=4&isAllowed=y

2.2 Työpaikkojen väheneminen tai siirtyminen toisaalle

Ilmastokriisin torjunnan edellyttämät muutokset energian tuotannon ja kulutuksen rakenteisiin muuttava useiden toimialojen työllisyystilannetta. Esimerkiksi turpeen ja kivihiilen energiakäyttöön liittyvät työpaikat vähenevät, kun taas uusiutuvan energian tuotantoon tai energiaremontteihin liittyvät työpaikat voivat lisääntyä. Vaikka työpaikkojen kokonaismäärä pysyisi ennallaan tai lisääntyisi, syntyvät työpaikat voivat vaatia toisenlaista koulutusta tai sijaita toisilla paikkakunnilla kuin katoavat työpaikat.

Jotta työntekijöille voidaan taata oikeudenmukainen siirtymä, on vaikutuksia pyrittävä ennakoimaan ja tunnistamaan osana ilmasto- ja energiapolitiikkaa. Sen lisäksi, että toimilla on varmistettava nykyisten työntekijöiden oikeudenmukainen siirtymä, on osaamispolitiikassa huomioitava osaamistarpeiden muutos ja uudelleen koulutautumisen tarve.

Esitys: Oikeudenmukaisen siirtymän näkökulma ja osaamis- ja työllisyysvaikutusten arviointi ja seuranta tuodaan osaksi kaikkea ilmasto- ja energiapoliittista päätöksentekoa perustamalla yhteiskunnallisen murroksen suunnitteluyksikkö, joka koordinoi ekologisen siirtymän kokonaisuutta eri sektorit huomioiden. Oikeudenmukaisuuden näkökulma ja siirtymän työllisyysvaikutukset nostetaan myös vahvemmin mukaan ilmastolain mukaisiin ilmastopolitiikan suunnitelmiin.

2.3 Energian hinnan nousun välilliset kustannusvaikutukset

Ilmastopolitiikalla voi olla välillisiä vaikutuksia esimerkiksi runsaasti energiaa käyttävien yritysten kustannuksiin ja sitä kautta työllisyyteen. Päästöhinnon välillisiä työllisyysvaikutuksia olisi perusteltua pyrkiä arvioimaan ja seuraamaan nykyistä tarkemmin, jolloin myös niihin voidaan vastata oikeudenmukaisuutta edistävillä toimilla (ks. 2.2).

Kustannuksia voidaan korvata myös suoraan yrityksille. Esimerkiksi EU:n päästökaupasta aiheutuvaa välillistä vaikutusta on kompensoitu aiemmin niin sanotulla kompensatiotuelle¹⁸ ja vuodesta 2022 lähtien teollisuuden sähköistämistuella¹⁹. Tukien yhtenä perusteena on kustannuskilpailukyvyyn turvaaminen, mikä suojelee myös työpaikkoja.

Esitys: Suoritetaan teollistamisen sähköistämistuen arviointi ilmasto- ja työllisyysvaikutukset huomioiden, ja päätetään sen perusteella mekanismin jatkosta tai uudistamisesta siten, että tuet edistävät tehokkaasti siirtymää pois fossiilisista polttoaineista. Ks. myös kohdan 2.2 esitys työllisyysvaikutusten laajemmasta huomioinnista ilmastopolitiikassa.

¹⁸ Energiavirasto, Kompensaatiotuki, <https://energiavirasto.fi/kompensaatiotuki> (viitattu 4.1.2023)

¹⁹ Energiavirasto, Teollisuuden sähköistämistuki, <https://energiavirasto.fi/teollisuuden-sahkoistamistuki> (viitattu 4.1.2023),

2.4 Kotitalouksien investointitarpeet

Kotitaloudet voivat vähentää alttiuttaan energian hinnan aiheuttamille taloudellisille riskeille erilaisilla investoinneilla, joilla esimerkiksi vähennetään energiankulutusta tai vaihdetaan lämmitystapaa. Vaikka investointi olisi pitkällä aikavälillä kannattava, voi kertakustannus olla niin suuri, ettei investointia pystytä tekemään. Tämän vuoksi esimerkiksi öljy- tai maakaasulämmityksestä luopumiseen tai energiatehokkuuden parantamiseen on annettu tukea²⁰. Niin sanottu varautumisen ministerityöryhmä päätti keväällä 2022 korottaa näitä tukia määräaikaisesti²¹. Lisäksi valtio ryhtyy takaamaan niin sanottuja energiaomavaraisuuslainoja esimerkiksi aurinkopaneelien tai maalämmön hankintaan²².

Taloudellisten mahdollisuuksien lisäksi on huolehdittava myös siitä, että tietoa ja neuvontaa on helposti saatavilla. Valtakunnallista kuluttajien energianeuvontaa tarjoaa Motiva²³, ja Energiavirasto rahoittaa alueellista neuvontaa kuluttajille, pk-yrityksille ja kunnille kaikissa Manner-Suomen maakunnissa 1.5.2025 saakka²⁴.

Esitys: Arvioidaan kotitalouksien tukemiseen käytettävien keinojen tehoa ja kohdentumista niille, joilla tarve on suurin. Etsitään ratkaisuja tavoittaa aktiivisesti myös ihmisiä, joilla ei välttämättä itsellään ole tiedollisia tai teknisiä valmiuksia löytää neuvontapalveluiden ääreen tai hakea tukia. Päätetään tukien uudistamisesta ja jatkamisesta vähintään hallituskauden loppuun saakka.

2.5 Uusiutuvan energian lisäämisen paikalliset ympäristö- ja ihmisoikeusvaikutukset

Uusiutuvan energian tuotannon ja siihen tarvittavan infrastruktuurin lisääminen edellyttää erilaisten luonnonvarojen käyttöä. Esimerkiksi kansainvälisen energijärjestö IEA:n mukaan globaalin nettonollatavoitteen saavuttaminen vuonna 2050 edellyttää mineraalien käytön kuusinkertaistamista vuoteen 2040 mennessä²⁵. Lisäksi sekä uusiutuvan energian tuotanto että siihen tarvittavien mineraalien louhiminen ja jalostaminen edellyttävät maankäyttöä ja aiheuttavat vaikutuksia paikalliseen ympäristöön ja paikallisiin ihmisiin²⁶.

20 Energiatehokkuutta parantavien remonttien tuesta ks. esim. https://www.motiva.fi/koti_ja_asuminen/energia-avustus_ja_lammitystaparemonteista esim. https://www.motiva.fi/koti_ja_asuminen/oljy_tai_maakaasulammityksen_vaihtajalle (viitattu 4.1.2023)

21 Ks. https://vm.fi/documents/10623/101263033/Energian+saatavuuden+varmistaminen+ja+vihre%C3%A4+siirtym%C3%A4_Varautumisen+ministerity%C3%B6ryhm%C3%A4+7.4.2022.pdf/1d5a9ffc-644d-538e-f003-b22024e28aa7/Energian+saatavuuden+varmistaminen+ja+vihre%C3%A4+siirtym%C3%A4_Varautumisen+ministerity%C3%B6ryhm%C3%A4+7.4.2022.pdf?t=1649324058475

22 Ks. esim. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009000966.html>

23 https://www.motiva.fi/koti_ja_asuminen/kuluttajien_energianeuvonta

24 <https://energiavirasto.fi/energianeuvonta>

25 IEA, 2021, The Role of Critical World Energy Outlook Special Report Minerals in Clean Energy Transitions, saatavilla osoitteessa: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/ffd2a83b-8c30-4e9d-980a-52b6d9a86fdc/TheRoleofCriticalMineralsinCleanEnergyTransitions.pdf>

26 Ilmastopaneeli, 2021, Sähköistyvän yhteiskunnan ja energiamurroksen vaikutukset sosiaalisenoikeudenmukaisuuteen, s. 12, saatavilla osoitteessa: <https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2021/10/ilmastopaneelin-raportti-3-2021-sahkoistyvan-yhteiskunnan-vaikutukset-oikeudenmukaisuuteen.pdf>

Usein kyse on ekologisesti arvokkaista ja ihmisoikeuksien kannalta korkean riskin alueista globaalissa etelässä.

Suomessa uusiutuvan energian lisäämisen paikalliset vaikutukset voivat liittyä muun muassa uusien tuulivoimaloiden, siirtoyhteyksien tai kaivosten tarvitsemaan maa-alaan²⁷. Pohjois-Suomessa poronhoitoalueella toimittaessa on huolehdittava poronhoidon toimintaedellytysten turvaamisesta ja oikeuksien toteutumisesta. Näissä on lisäksi erityisesti huolehdittava saamelaiskulttuurin ja elinkeinojen turvaamisesta mm. oikea-aikaisesti käytävillä neuvotteluilla perustuslain, poronhoitolain ja saamelaiskäräjälain mukaisesti²⁸.

Paikallisten vaikutusten huomioiminen on tärkeää paitsi haitallisten vaikutusten minimoimisen myös ekologisen siirtymän hyväksyttävyyden vuoksi. Esimerkiksi kansallisen ilmastopaneelin selvityksen mukaan oikeudenmukaisuuden eri ulottuvuuksien huomiointi vaikuttaa siihen, mikä on uusiutuvan energian lisäämisen paikallinen hyväksyntä²⁹. IEA on puolestaan varoittanut mineraalien tuotannon sosiaalisista ja ekologisista riskeistä, jotka voivat realisoituessaan vaikeuttaa välttämätöntä ekologista siirtymää³⁰.

Tulevalla EU-sääntelyllä pyritään vähentämään kaivannaisalan haitallisia ihmisoikeus- ja ympäristövaikutuksia. Esimerkiksi akkuasetus³¹ velvoittaa muun muassa akkuvalmistajia ja maahantuoja kehittämään tiettyjen akkumineraalien jäljitettävyyttä sekä noudattamaan ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskevaa huolellisuutta niiden hankinnassa. Myös yritysvastuudirektiivissä³², joka sisältää akkuasetusta kattavamman huolellisuusveloitteen ja asettaa yritykset myös vahingonkorvausvastuuseen aiheuttamistaan vahingoista, kaivannaisala on tunnistettu korkean riskin toimialaksi.

Esitys: Varmistetaan relevantin EU-lainsäädännön (yritysvastuudirektiivi ja akkuasetus) kansallinen toimeenpano ja valvonta. Osana tätä perustetaan ihmisoikeusvaikutuksia uusiutuvan energian lisäämisessä seuraava työryhmä, johon osallistuvat viranomaisten lisäksi keskeiset työmarkkinaosapuolet ja relevantit kansalaisjärjestöt.

27 Ks. esim. <https://yle.fi/a/3-12078624>

28 Ks. esim. <https://tem.fi/paatos?decisionId=0900908f807d4b26>

29 Ilmastopaneeli, 2021, Sähköistyvän yhteiskunnan ja energiamurroksen vaikutukset sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, saatavilla osoitteessa: <https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2021/10/ilmastopaneelin-raportti-3-2021-sahkoistyvan-yhteiskunnan-vaikutukset-oikeudenmukaisuuteen.pdf>

30 IEA, 2021, The Role of Critical World Energy Outlook Special Report Minerals in Clean Energy Transitions, saatavilla osoitteessa: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/ffd2a83b-8c30-4e9d-980a-52b6d9a86fdc/TheRoleofCriticalMineralsinCleanEnergyTransitions.pdf>

31 Kts. lisätietoa esim. European Commission, Batteries and accumulators, https://environment.ec.europa.eu/topics/waste-and-recycling/batteries-and-accumulators_en (viitattu 5.12.2022). Kts. myös European Parliament, Legislative train schedule: New batteries regulation, [https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-european-green-deal/file-revision-of-the-eu-battery-directive-\(refit\)](https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-european-green-deal/file-revision-of-the-eu-battery-directive-(refit)) (viitattu 5.12.2022)

32 Kts. lisätietoa esim. European Commission, Corporate sustainability due diligence, https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/doing-business-eu/corporate-sustainability-due-diligence_en (viitattu 5.12.2022). Kts. myös European Parliament, Legislative train schedule: Corporate due diligence and corporate accountability, <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-an-economy-that-works-for-people/file-corporate-due-diligence> (viitattu 5.12.2022)